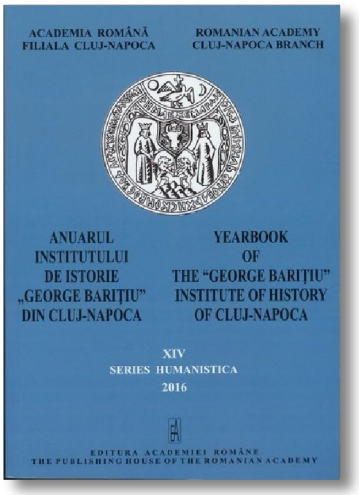

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca Series *Humanistica*

humanistica.ro

Despre „tradiționalism" dintr-o perspectivă de gen

Florența Lozinsky

How to cite this article:
Lozinsky, Florența (2016) *Despre „tradiționalism" dintr-o perspectivă de gen*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 14, pp. 357–363. DOI: 10.5281/zenodo.22966560

© 2016: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

DESPRE „TRADIȚIONALISM” DINTR-O PERSPECTIVĂ DE GEN

Florența Lozinsky

Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca
Departamentul de Cercetări Socio-Umane

Abstract*: ABOUT "TRADITIONALISM" FROM A GENDER PERSPECTIVE. Today, more than ever, due to the changes that constantly occur, generally, within the societies, a natural question arises: "To which extent is the Romanian rural space still traditional?" In an attempt to offer an answer to this question, within this article, we aim at assessing, from a gender perspective, how traditional the Romanian rural space is. Namely, by applying a qualitative method, our inquiry focuses upon the occupations and roles assumed by women in Romanian rural areas. The purpose of this paper is to demonstrate that what we today call "traditionalism" within the rural framework strongly depends upon the mentalities of the social actors regarding either the need to preserve/transmit, to the future generation, the inveterate values regarding household activities and gender roles, or the need to overpass them.*

Keywords*: traditionalism, occupations and gender roles, traditional society.*

În societatea contemporană se vorbeşte tot mai mult despre schimbări de natură socială, economică, politică etc., schimbări care au determinat modificări semnificative şi la nivelul relațiilor familiale, atât în privința ocupațiilor, cât şi a rolurilor sociale, dar mai ales a celor casnice asumate într-o gospodărie în general.

Dacă luăm în considerare şi faptul că un laitmotiv al zilelor noastre îl reprezintă tema păstrării şi conservării tradițiilor din lumea satului, în acest articol încercăm să surprindem în ce măsură, astăzi, ocupațiile şi rolurile actorilor sociali din rural, fie ei bărbați sau femei, se mai identifică cu cele tradiționale.

Conform unor lucrări de etnologie (Bena, 1996; Pop, 1978), în trecut bărbații desfăşurau activități exterioare gospodăriei, care țineau de munca câmpului: arat, semănat, cositul ierbii, legarea grâului în snopi, iar femeilor le reveneau activitățile care vizau interiorul casei, şi nu numai: măturat, aranjarea patului, construcția de căpițe (proces ce presupune adunarea fânului în căpițe, clădirea căpițelor) şi seceratul grâului.

An. Inst. de Ist. „G. Barițiu” din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. XIV, 2016, p. 357-363

Astăzi, atât bărbații, cât şi femeile au început să renunțe la „rolurile de gen" tradiționale, profund înrădăcinate social, asumându-şi, drept urmare, responsabilități diferite. Acest fenomen poate fi urmărit mai îndeaproape în cadrul gospodăriei, din punctul de vedere al rolurilor asumate de către soți.

În sprijinul ideilor noastre apelăm la literatura consacrată perspectivei de gen, care ne aduce în atenție o serie de concepte pe care se va construi demersul nostru: „sarcini de interior-exterior" (Baxter, 2000, apud Hărăguş 2010); „*ocupația* se dobândeşte prin educație"; „*rolul* e înnăscut, e un dat biologic" (Burghele, 2000); „*identități de gen* ce relevă «presiuni sociale» în care trăiesc indivizii" (Gal & Kligman, 2003); „*roluri conjugale* mult mai fluide astăzi"; „roluri *instrumentale* (bărbat) şi roluri *expresive* (femeie)" (Mureşan, 2005).

În continuare, vom prezenta câteva accepțiuni ale conceptului de gen, care îşi face apariția pe la mijlocul anilor '70 şi cu ajutorul căruia se vor descrie diferite realități: sociale, culturale şi istorice (Ciupală, 2003, p. 9). Astfel, într-o primă accepție, genul este văzut ca „unul dintre conceptele cele mai cuprinzătoare cu privire la identitate [...]. Reconstruirea practicilor de gen oferă o imagine asupra spectrului general al proceselor sociale care modelează aşteptările şi cerințele legate de identitatea feminină şi masculină. Formele identității de gen nu sunt niciodată accidentale; ele relevă presiunile sociale şi împrejurările în care trăiesc bărbații şi femeile" (Gal & Kligman, 2003, p. 203).

Apoi, se presupune că procesul de formare a genului se bazează pe „lumea practicilor cotidiene" şi pe „lumea discursurilor": „Lumea practicilor cotidiene defineşte scala oportunităților şi a constrângerilor care influențează acțiunile individuale; lumea discursurilor oferă idealuri fizice, de personalitate şi comportament, care au devenit asociate cu genul şi relațiile de gen" (Gal & Kligman, 2003, p. 205).

Prin termenul de *gen* se evidențiază importanța atribuită „rolurilor inoculate" atât femeilor, cât şi bărbaților, dar şi „modelelor de formare" a indivizilor, precum şi „cultura" potrivit căreia „înclinațiile şi preocupările" trebuie să țină seama de natura individului (Ungureanu, Lixandru, Cudrițescu & Voicu, 2004, p. 47).

Într-o altă descriere, „genul" apare ca „o categorie culturală ce oferă totalitatea normelor cărora membrii [...] sunt obligați să li se conformeze spre a-şi trăi masculinitatea şi feminitatea. Genul clasifică, divide şi separă printr-o stipulare a activităților sociale considerate corespunzătoare sau necorespunzătoare fiecărei categorii" (Bauman & May, 2008, p. 152).

În demersul nostru investigativ, am utilizat o perspectivă empirică de cercetare calitativă, prin care ne propunem să descoperim schimbările survenite în rolurile gospodăreşti, dar şi în cele sociale, dorind astfel să subliniem dinamica şi evoluția ocupațiilor şi a rolurilor de gen din spațiul rural românesc.

Ca tehnică de cercetare s-au folosit interviul semistructurat şi observația, iar ca instrument de lucru, ghidul de interviu.

Ancheta noastră de teren a vizat un număr de 12 subiecți (5 bărbați, 7 femei) din comuna Glodeni, sat Păingeni, județul Mureș. Distanța față de municipiul Tg. Mureș, reședința de județ, este de 23 km. Din punct de vedere demografic, situația în comunitatea investigată indică prezența unei populații îmbătrânite, fenomen specific spațiului rural contemporan românesc.

Sintetizând răspunsurile intervievaților, din perspectiva activismului pe piața muncii, distingem două categorii de indivizi: 1) *activi profesional*: „grupa de vârstă până în 45 de ani” (în număr de 4) și „grupa 50-60 de ani” (în număr de 2); 2) *inactivi profesional* (pensionari): grupa de vârstă „65-70 ani” (în număr de 3) și „peste 70 de ani” (în număr de 3).

În urma analizei interviurilor, remarcăm anumite răspunsuri care descriu ocupațiile respondenților în sintagme precum: „ocupații după putință”; „cu de toate, fiecare cu ce poate... animale, agricultură”; „ca la țară, cu de toate”. La nominalizarea concretă a ocupațiilor actuale sau pe care le-au desfășurat în timpul vieții sunt enumerate următoarele ocupații: paznic, patron, șofer, slugă, zugrav, vânzător, îngrijitor pentru bătrâni, muncitor, sudor, sondor, tinichigiu auto, mulgător de vaci, preparator de conserve.

Pentru a pătrunde în structura mentalitară a actorilor sociali, vom prezenta percepția acestora asupra propriilor ocupații:

- „Mă ocup și de interiorul casei, și de ce ține de exteriorul casei, am avut și magazin, dar l-am închis că nu mai birui, grijesc și de o bătrînică. La noi se muncește care cât poate. Deci nu se pune că soțul are de făcut treaba aia și io am de făcut treaba aia (alta) sau copilul are de făcut lucrul ăla. Nu, la noi orice să se facă”(A.V, 46 ani).
- „Zice că de câte ori să sfădește că «Uită-te ăla ce face, nu ține nimica și trăiește. Noi nu putem să stăm?», «Vezi-ți de treabă, că tu atuncea tai puiu sau rața, sau porcu, când vrei, că ai, pentru aia că ai toate ălea. Ăla ce câștigă astăzi bea, fumează și stă la bar. Pe el nu-l interesează că mâine ce o să fie»”(I.C, 70 ani);
- „...tinerii se ocupă cu internet și cu televizor și cu bar”(A.S., 62 ani).

Limbajul folosit pentru ilustrarea ocupațiilor nu este unul direct, cu identificări clare, ci unul aluziv, chiar simbolic, am putea spune, cu privire la atitudinea față de ocupații, nu de practicarea lor.

Fragmentele din interviuri surprind, pe de o parte, un cuplu activ din punct de vedere profesional, în care munca fiecăruia este apreciată în cadrul familiei, iar, pe de altă parte, este prezentat un cuplu de pensionari, și ei activi în propria gospodărie, care își etalează propria bunăstare și își exprimă regretul că muncesc mai mult decât tinerii, pe care nu-i interesează ce le aduce ziua de mâine. Nu în ultimul rând, este zugrăvit viitorul comunității prin prezentarea ocupațiilor vicioase ale tinerilor. O eventuală explicație a acestei stări de fapt o datorăm dimensiunii culturale a genului, aceasta fiind cea care face posibilă „definirea diferențierilor structurale și mentalitare” (Burghele, 2000, p. 29).

În ceea ce priveşte clasificarea rolurilor care le revin respondenților, se iau în considerare următoarele criterii: perspectiva de gen şi locul de desfăşurare a sarcinilor ce țin de interiorul/exteriorul gospodăriei, în conformitate cu „imaginea în spațiul public a bărbatului şi femeii" (Baxter, 2000, apud Hărăguş, 2010, p. 50).

Rolul poate fi definit ca un „model organizat al comportamentului la o anumită poziție a individului, într-un ansamblu interacțional socialmente instituit" (Burghele, 2000, p. 28). Astfel, dintre rolurile identificate ca fiind specifice bărbaților amintim: aprovizionare şi tăiere lemne, îngrijire animale, munca la câmp cu tractorul, strânsul laptelui, în construcții. Femeilor le revin următoarele roluri: spălarea hainelor, prepararea mâncării, îngrijirea animalor, curățenia casei, grijă față de educația copiilor.

Din analiza rolurilor, constatăm că de animale au grijă atât bărbații, cât şi femeile. Iar, spre deosebire de munca bărbaților, cea a femeilor se desfăşoară cu precădere în „sfera invizibilității": „Asta e cea mai frumoasă ocupație din zori şi până-n seară. [...] Cu mâncare, cu animalele, cu grădină, cu curățenie, cu spălatul...asta e cea mai frumoasă ocupație, *dar nu se vede*" (A.S., 62 ani) şi în cea a „dragostei/grijii față de un altul semnificativ" (copii, în cazul de față) (Marinescu, 2002, p. 11).

În societatea actuală are loc o translație a sensului ce ține de rolurile de gen dinspre tradiționalism spre modernism. O exemplificare elocventă o reprezintă următoarele fragmente din interviurile actorilor sociali investigați de noi:

- „Soția-i baza. Noi suntem cu serviciul. Ea cu vacile, viței, purceii, porcii ... mâncare nouă" (V.V., 50 ani).
- „Nu se pune problema că io-s femeie şi nu mă duc la grajd, sau că... Soțul nu face de mâncare sau copilul. Asta e clar. Dar, dacă trebuie să mături, mătură şi ei. Dar, mâncare nu fac şi nu spală. Nu se pune problema că lucru de câmp e lucru de bărbat. Pe câmp merge toată lumea, depinde cât îi şi de lucru ... la noi aşa-s stabilite" (A.V., 46 ani).

Expresii precum „femeia poate merge la grajd", dar şi „bărbatul poate mătura" descriu în fapt solidarități de gen în lumea contemporană.

- „Soțul e şofer pe autocar, în timpul sezonului verii e plecat mai mult timp. Atunci când e acasă avem tractor, avem animale, avem gozdosag"; „Nu pot să zic că trebuie să fac nu ştiu ce în curte, *numai înăuntru*, ce are o femeie de făcut"(P.M., 37 ani);
- „Io am fost alături de el şi-n grajd şi la câmp" (A.C., 68 ani);
- „Omul cu gospodăria afară, io făcem mâncare"(R.D., 87 ani);
- „Eu am grijă de gospodărie, iar băiatul aprovizionează cu ce ne trebuie"(A.S., 62 ani).

Astăzi putem vorbi atât de interferența, cât şi de mobilitatea rolurilor, fără existența unor diferențieri clare din perspectivă de gen, precum existau în comportamentul tradițional. Prin urmare, se pune accentul pe o modernizare mentalitară şi de comportament în favoarea solidarizării în jurul familiei ca unitate socială şi dinamică, ca grup social ce acceptă efectele unor schimbări sociale

recente, în favoarea adaptabilităților la diversitatea provocărilor de tot felul, atât pentru familie, cât şi pentru comunitate şi individ.

Mesajul pe care-l transmit intervievații este acela că „munca în gospodărie nu se termină niciodată” (Ciupercă, 1999, p. 79), familiile devin „mai puțin patriarhale, iar rolurile conjugale devin mult mai fluide decât în trecutul apropiat” (Mureşan, 2005, p. 81).

Fenomenul navetismului, identificat în aria investigată, a condus la schimbări importante în dinamica rolurilor tradiționale, datorită lipsei de la domiciliu a soțului o perioadă mai îndelungată sau navetei chiar a ambilor soți în oraş, prin prisma muncii care se presta în afara comunității. În trecut, soții țineau legătura prin intermediul scrisorilor poştale: „Fără aprobarea soțului nu am făcut nimic. [...] trimiteam prin poştă scrisoare. Pentru liniştea mea întrebam pe soț, ca să am şi părerea lui” (A.S., 62 ani), iar în prezent, în epoca globalizării, datorită noilor tehnologii de comunicare, transmiterea informațiilor a devenit „instantanee” (Bauman & May, 2008, p. 158). O realitate a zilelor noastre o constituie faptul că „interiorizarea valorilor modernității este din ce în ce mai facilă. În acest context, temerile legate de viitorul valorilor tradiționale devin actuale” (Pricină, 2013, p. 9).

Elementele de modernitate îşi fac simțită prezența atât la nivel de gospodărie (gaz, centrală termică, apă curentă, baie şi wc în casă), cât şi la cel al muncii câmpului. Desigur, există şi actori sociali aflați în imposibilitatea materializării acestora.

În prezent, nu doar suprafețele mari de teren sunt lucrate cu mijloace mecanizate (combină, tractor, semănătoare etc.), ci chiar şi micii agricultori au utilaje pe măsură. Un exemplu îl constituie prezența motocositoarei, care reprezintă varianta modernă a coasei tradiționale. Dacă în trecut se mergea la cosit cu coasa şi căruța trasă de cal, acum motocositoarea este dusă la câmp în remorca maşinii personale.

Un intervievat ne oferă o descriere sugestivă a modului în care, în trecut, „toată lumea” muncea la câmp, în fapt a ocupațiilor ce țin de tradiționalitatea muncii la câmp: „Mai demult tata, mama mereau cu secera. Secerau grâul. *Acuma zice omul că: de ce trebuie să plătesc? Acuma nu facem nimica. Totul aduce acasă*. Înainte cosea toată lumea cu coasa, aduna, aducea fânul acasă, arau. *Acuma nu facem nimica. Şi zice: de ce-i aşa scump?* Batista lu’ mama era legată la brâu şi secera de dimineața şi până seara” (I.C, 70 ani).

Surprinderea modului de muncă al părinților reprezintă o reflectare a modului tradițional de muncă a câmpului şi este pus în antiteză cu sintagme ale prezentului în ceea ce priveşte munca la câmp: „*de ce trebuie să plătesc?*”, „*Acuma nu facem nimica*”, „*Totul aduce acasă*”, „*De ce-i aşa scump?*”. Dacă în trecut se muncea din greu la câmp, de dimineața şi până seara, în prezent, datorită modernizării masive a agriculturii, lucrările agricole trebuie plătite de proprietarii de terenuri, fără a mai fi necesar să se implice fizic în munca câmpului: „acuma nu facem nimica”, „se aduce totul acasă”. Din păcate, modernizarea prezentă în spațiul rural a avut un impact negativ asupra relațiilor sociale, a modului de socializare a indivizilor.

Revenim acum la întrebarea care a generat acestă dezbatere: Cât de tradițional mai este spațiul rural din perspectiva de gen a ocupațiilor şi rolurilor pe care actorii sociali le desfăşoară în spațiul rural românesc, pentru a puncta câteva posibile concluzii ale cercetării noastre?

O posibilă concluzie reliefează rolul care-i revine *navetismului* dintotdeauna în comunitatea investigată: acesta generează conversii ale ocupațiilor din spațiul analizat, iar rolurile de gen au suferit modificări față de societatea tradițională, în sensul că ele pot fi alternative: „mătură, nu fac mâncare". În acelaşi timp „Ideile despre diferențele dintre bărbați şi femei transformă practicile şi instituțiile sociale care, la rândul lor, au adus schimbări în ceea ce înseamnă a fi bărbat sau a fi femeie după socialism" (Gal & Kligman, 2003, p. 566). După părerea noastră, modernizarea datorată navetismului a creat mai mult solidarități de gen decât diferențieri radicale.

O altă concluzie pune relația dintre tânăra generație şi tehnologie la baza disoluției tradiționalismului din spațiul rural. Astfel, preocuparea tinerei generații pentru tehnologie (calculator, televizor) are impact negativ asupra rolurilor desfăşurate de aceasta în gospodărie: „când nu sunt acasă nu prea face nimic şi atunci fac o listă: să uzi florile sau să ştergi praful măcar în camera ta." Prin urmare, se consideră că tehnologia informației „erodează granițele comunităților cultural tradiționale" (Fukuyama, 2002) sau că progresul tehnologic aduce cu sine şi „costuri", nu doar „beneficii" (Bauman & May, 2008). După Giddens (2010, p. 166), agenții socializării (familia) joacă un rol important în învățarea de către copii a rolurilor de gen.

De asemenea, educația şcolară liceală mediază contactul timpuriu al tinerilor, de la 14-15 ani, cu modernitatea oraşului. În acest context, elevii pot fi receptați ca „factori de modernizare a comportamentului locuitorilor din rural, inclusiv prin aceea că recuperează tradiția ca istorie şi obiceiuri, dar nu ca tip de muncă arhaică şi ca refuz al civilizației contemporane" (Miroiu, 1999).

Se conturează, în concluzie, dorința părinților din rural de „a vrea altceva pentru copiii lor", un altfel de viitor, în care copiii să le depăşească condiția şi să nu mai lucreze din greu în agricultură sau în zootehnie. Aceste gânduri devin tot atâtea motive pentru care unii părinți intervin în stoparea perpetuării rolurilor tradiționale: „Eu aşa am zis la copil: să fugi de la pământ şi de la animale" (A.S., 62 ani). Se sugerează în acest mod ca generațiile tinere să se raporteze „la realitatea socială actuală, şi nu la aceea tradițională, pe care – de altfel – nici n-au cunoscut-o" (Rocheblave-Spenle, 1964 apud Ciupercă, 1999).

Prin urmare, astăzi nu mai putem vorbi de existența unui tradiționalism pur în spațiul rural dint-o perspectivă de gen a ocupațiilor şi rolurilor, ci de o interferență şi o mobilitate a acestora, ceea ce sugerează apariția unei mentalități şi a unui comportament deschise spre nou şi adaptabile la diversitatea provocărilor la care sunt supuse familia şi comunitatea în societatea actuală.

BIBLIOGRAFIE

Bauman, Z., & May, T. (2008). *Gândirea sociologică*. Bucureşti: Humanitas.

Bălțătescu, S. (2000). Femeia în schimbare: statusuri, roluri, identități. În F. Chipea (Ed.), *Femeia în contextul schimbării. Statusuri, roluri, identități* (p. 101-115). Oradea: Universitatea din Oradea.

Bena, Z. (1996). *Cântece şi hore culese din gura poporului: 1865*. Alba Iulia: Fundația Culturală Fronde.

Burghele, C. (2000). Polarizarea masculin/feminin în raport cu praxisul magico-terapeutic. În F. Chipea (Ed.), *Femeia în contextul schimbării. Statusuri, roluri, identități* (p. 27-45). Oradea: Universitatea din Oradea.

Ciupală, A. (2003). *Femeia în societatea românească a secolului al XIX-lea. Între public şi privat.* Bucureşti: Meridiane.

Ciupercă, C. (1999). Modificarea rolurilor în cuplul contemporan. *Sociologie Românească*, *4*, 77-89.

Fukuyama, F. (2002). *Marea ruptură: natura umană şi refacerea ordinii sociale.* Bucureşti: Humanitas.

Gal, S., & Kligman, G. (Eds.) (2003). *Reproducerea diferențelor de gen*. Cluj-Napoca: EFES.

Giddens, A. (2010). *Sociologie*. Bucureşti: ALL.

Hărăguş, P. T. (2005). Distribuția sarcinilor domestice. În C. Mureşan, (Ed.), *Ancheta pilot Generații şi Gen la Cluj. Diferențe de gen şi intergeneraționale în comportamentul reproductiv şi de parteneriat familial* (p. 81-104). Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.

Hărăguş, P. T. (2010). *Folosirea timpului şi distribuția sarcinilor domestice în familia din România*. Cluj-Napoca: Presa Universitar Clujeană.

Pop, D. (1978). *Folclor din zona Codrului*. Baia Mare: Editor Centrul de îndrumare a creației populare şi a mişcării artistice de masă al județului Maramureş.

Pricină, G. N. (2013). *Influența procesului de globalizare asupra valorilor tradiționale ale satului românesc*. Bucureşti: Muzeul Național al Literaturii Române.

Marinescu, V. (2002). *Muncile casnice în satul românesc actual*. Iaşi: Polirom.

Miroiu, M. (1999). *Societetea retro*. Bucureşti: TREI.

Ungureanu, Şt. G., Lixandru, O. C., Cudrițescu, G. A., & Voicu, A-C. (2004). *Femeia contemporană - între deziderat şi realitate.* Bucureşti: ProUniversitaria.